

סימן יד

מי שטעה בימות הקיץ באמרו מוריד הגשם ומיד חוזר ואמר מוריד הטל וכדומה, מה דינו

-מסתעף לענין תוך כדי דיבור כדיבור דמי-

יום ד' לסדר אח"ק כ"ב למטמונים תש"מ לפ"ק.

בימי העומר, ינצל מגזירת קל וחומר, ה"ה כבוד הגאון המפורסם חובר חיבורים יקרים ונחוצים, כש"ת רבי יחזקאל ראטה שליט"א דומ"ץ דקהילתינו בעיר בארא פארק יצ"ו (כעת הגאב"ד דק"ק קארלסבורג).

אחרי דרך מבורא השלום כמשפט.

הנני בזה להעיר לכת"ה שליט"א על מה שראיתי בהירחון החשוב "עולת החודש" (גליון חודש ניסן תש"מ) שכתב מע"כ בענין א' שאמר מוריד הגשם בימות הקיץ ובתוך כדי דיבור חזר ואמר מוריד הטל, או אחר שאמר ותן טל ומטר חזר ואמר תוך כדי דיבור ותן ברכה, האם מועיל חזרתו בזה. והשיב מע"כ, דנראה ברור דענין תכ"ד שייך רק היכי דע"י אמירתו מבטל מה שאמר מקודם דאז הוא נקרא חזרה ממה שאמר מקודם, אבל היכא שבאמירתו אין בו משום ביטול על מה שאמר מקודם אז לא שייך בזה לומר דיועיל תכ"ד, וכיון שבנידון דידן הוי זה רק הוספה כיון דהזכרת מוריד הטל אינו מבטל הזכרת מוריד הגשם, וכן הוא לענין ותן ברכה שאינו מבטל את הזכרת ותן טל ומטר, א"כ לא מועיל חזרתו אלא צריך לחזור לראש הברכה דווקא, ומביא שם שכן פסקו בלוחות שבא"י ודבריהם מוכרחים, עכתו"ד.

א.

מוכיח מכמה מקורות בשו"ע דלא כדברי הנ"ל

ולענ"ד יש להעיר בזה שאין הדבר מוכרח כן, ואעפ"י שגם נספר היקר ברכת הבית (ח"צ שער מ' סל"א) פסק כן, ובשערי בינה (שם אות ל"ד) כ' להסביר טעמו דכיון שהזכיר גשם אף שאמר טל חוזר דגשמים בימות החמה הם קשים לעולם וכו', עכ"ד. וע"כ פוסק דחוזר לומר אתה גבור,

ואם סיים הברכה או כל התפילה חוזר לראש. וכן באמת מובא בלוח ארץ ישראל (ליום א' דחול המועד פסח) לענין ותן ברכה, דאם טעה ואמר טל ומטר ואפילו אם תוך כדי דיבור אמר ותן ברכה ואמר ברוך אתה ה', מסיים למדני חקיק וחוזר לתחילת הברכה. מכל מקום נ"ע דבר זה, דמאי שנא זה מהדין המובא בתוס' (ברכות יב. ד"ה לא) שכ' וז"ל: ומיהו ה' אומר ר"ת אם היה יודע דיבור שטעה כדיבורו שאמר בורא פרי העץ תחת פרי הגפן דבחוץ כדי דיבור יכול לחזור בו, וכן צו"ט בחתומה של יו"ט אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוכו"ד, ילא אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט, עכ"ל. וכן נפסק בשו"ע או"ח (סי' ר"ע ס"ב) לענין מי שטעה וצריך בורא פה"ג על שכר וחזר בתוכו"ד דלא. וכן בס' תפ"ז (ס"א) לענין מי שטעה וסיים צו"ט מקדש השבת וחזר בתוכו"ד ואמר מקדש ישראל והזמנים דלא. וכן בס' תקפ"ב (ס"ב) אם אמר הקל הקדוש ותכ"ד אמר המלך הקדוש א"ל לחזור, וכן הדין בהמלך המשפט. א"כ הרי מצינו דהיכא דטעה בתפילה או בברכה מהני תוכו"ד לתקנו וינא בזה, ואם נאמר כדבריהם שיש חילוק דהיכא שצ"י אמירתו אין בו משום ביטול על מה שאמר מקודם דאז לא שייך בזה לומר דיועיל תוכו"ד, א"כ אמאי מהני בדברים הנ"ל חזרה תוכו"ד, הא גס הם דומים לנידון דידן דהרי גס בכל הדברים הנ"ל אינו מבטל אמירתו שאמר מקודם וכמוכן לכל מעיין, וא"כ אמאי לא פסקו כן, ועכ"ח דאין לחלק חילוק זה. ובפרט דכלא ראי' מוכרחת מנא לן לחדש לחלק כן ולהוציא אופנים אלו מהכלל אשר העמידו לנו חז"ל דמהני תוכו"ד בסתמא חוץ מהדברים שמונו במס' נדרים (פז.) מגדף, ועובד עכו"ס, ומקדש, ומגרש.

וי"ש עוד להוסיף בזה ולהביא רא' לדברינו, ממה דאמרו ז"ל (שם) אמרו לו מה אביו וקרא ואח"כ נמצא בנו לא ינא ידי קריעה, אבל אם אמרו לו מה לו מה וכסבור אביו הוא וקרא ואח"כ נמצא בנו ינא ידי קריעה, ואמר רב אשי דמיירי שהיה בתוך כדי דיבור, וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' ש"מ (סכ"ד). ואמרי' דאעפ"י דבשעה שקרא כסבור אביו הוא והיה קריעה בטעות, מ"מ כיון שבתוך כדי דיבור נודע לו שמת בנו ינא ידי

הערה

והזמנים דפסקי' דינא, עכ"ל הוא הטעם כיון שהוא עוקר דיבורו הראשון שאמר מקודם מקדש השבת וא"כ שפיר מהני חזרתו.

והא רא' דהרי צמג"א שם (פק"א) כתב צמג"כ השו"ע וחזר בו, דהיינו שחזר ואמר מקדש ישראל והזמנים. והסביר שם הפמ"ג צא"א (פק"א) דאם חזר ואמר "ישראל והזמנים" לחודי' אינו כלום דמשמע דקאי על מה שאמר מקדש השבת (ומוסיף לומר) וישראל והזמנים ואין היום שבת, עכ"ל. הרי משמע מזה להדיא דיסוד הדברים צמא שינא בחזרתו תוכד"ד מקדש ישראל והזמנים הוא כיון "דעוקר" לדיבורא קמא, וא"כ מדחזינן דגם בזה שנריכין שיעקור דיבורא קמא, ג"כ מהני חזרתו תוכד"ד, הרי רא' לדברינו כנ"ל.

ג.

תירוצ קושית הכה"ח על הפמ"ג,
שוב הוכחה בדעתינו הנ"ל

והפ"י דברינו ממילא מתורגמ' קושית הכפ' החיים שבס' תפ"ו (פק"א) הקשה ע"ד הפמ"ג הנ"ל המנריך שיחזור ויאמר "מקדש" ישראל והזמנים, דל"ע מאי שנא ממ"ש לעיל (סי' ר"ט ס"ב) צמי שלקח כוס שזר וכו' ותוכד"ד נזכר ואמר שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו, בורא פה"ג שהכל נהי' בדברו, דינא, ואעפ"י שהוסיף בנוסח הברכה דבר שאינו מן הענין וכן לקמן סי' תקפ"ב (ס"ב) וכו', וא"כ ה"נ נימא דאעפ"י שאם אמר ישראל והזמנים נעשה כאומר מקדש השבת וישראל והזמנים, שהוסיף תיבת שבת, מכ"מ נראה דינא דיעבד וא"ל לחזור וכו', עכ"ל. אמנם האחרונים העתיקו דברי הפמ"ג להלכה דלא מהני כשאמר רק ישראל והזמנים, ועכ"ל משום דיש לחלק בין הדברים וכמו שמדייק הפמ"ג בלשונו הטעור (הנ"ל ענף ב' ד"ה והא) וכו' "ואין היום שבת", וכוונתו בזה הוא לומר, דכיון שאמר דבר שאינו – דהיינו שאמר שהיום שבת ג"כ ובאמת הרי אינו כן, אז לא ינא, וע"כ כשחזר תוכד"ד לריך לומר עוד הפעם מקדש וכו' שיעקור דיבורו הראשון, והרי מזה רא' למה שכתבנו דחזרה תוכ"ד מהני לעקור דבריו הקודמים אעפ"י שבאמירתו של עכשיו אין בו משום ציטול מה שאמר מקודם.

לכאורה ה' מקום להוכיח מזה גופא רא' להיפך
– לדעת החכם, ומיישבו דאינו כן

ואין להוכיח מזה רא' להיפך ולומר, דאדרכה שפיר לריך לומר באופן "שיצטל" אמירתו הראשונה וכמש"כ כת"ה,

חובת קריעה, והיינו דחשבינן ל' שקרע על צנו, וכלשון הר"ן שם (ד"ה אצל) "כמאן דקרע השחא דמי". וכן הוא לשון הנימוקי יוסף (כו. מדפי הרי"ף ד"ה רב אשי) שז' "דלז מהני כאילו נקרע עליו ממש", עיי"ש. והנה הלא בנידון זה ג"כ הוא כן דמעשהו בתוכד"ד אינו "מצטל" מה שמע מקודם וצ"ו מהני, ועכ"ל דאין לחלק בזה, ואמר' דאפילו הכי מהני תוכד"ד.

ב.

לכאורה היה מקום להשיב על הראיות הנ"ל, ומוכיח
דכל חזרה תוכד"ד הוא עקירה לדבריו הראשונים

והגם שאי משום הא יש עוד להשיב ולומר שמכל הנ"ל אין **פירכא** להחילוק שחילק מע"כ, בשנאמר דחלוין בין היכא דלריכין אנו לזה שיצטל מה שהי' מקודם, לבין היכא שאין אנו לריכין לזה שיצטל מה שהי' או מה שאמר מקודם, וא"כ אפשר לחלק ולומר, דבשלמא דין דקריעה או דין דברכת בורא פה"ג וכדו' אין אנו לריכין "שיצטל" המעשה או האמירה שהי' בלשון המועיל, ולכן אמר' שפיר דבתוך כד"ד מהני לחקן המעשה או האמירה ואעפ"י שמעשהו בשני אינו מצטל מעשהו מקודם, כיון דממילא אין אנו לריכין לזה שיצטל. משא"כ היכא שאנו לריכין לזה שיצטל המעשה או האמירה, וכגון במוריד הגשם לריך ציטול כיון דהם קשים לעולם, דלז שפיר יש יסוד לומר כדבריהם לריך בשנית לומר – או לעשות מעשה שיצטל הדבר מקודם, וא"כ אין רא' ממה שכתבנו, ושוב יש יסוד לחילוק של כת"ה. מ"מ קשה לחלק ולומר חילוק חדש שאין לנו רא' לזה.

ובפרט דיש להשיב ולומר דאינו כן. חדא, דמסי' תפ"ו (הנ"ל ענף א' ד"ה ולענ"ד) מהא דאינא צמי שאמר מקדש השבת וכו' יש יותר רא' להיפך, כיון דע"כ גם שם לריכין שיצטל ויעקור אמירתו בראשונה, דהרי שם אמר דבר שאינו כיון דהיום הוא יו"ט ולא שבת, ואעפ"כ אמר' דכשחזר ואמר תוכד"ד מקדש ישראל והזמנים ינא, ומסתבר יותר לומר שהוא מטעמא שהדיבור השני "ציטל" את הדיבור הראשון כמו בשאר עניני תוכד"ד שאמר' כן, ועיין עוד בהערה א'. ויש להוכיח זה ממה דפסקין בחו"מ (סי' קנ"ה) דבכל הקנינים יכול לחזור בו תכ"ד כגון במשיכה והגבהה וכדו', והרי כבר עשה המשיכה והקנין וא"כ אין מהני חזרה, אלא עכ"ל שעוקר למפרע הקנין שעשה, עיי"ש עוד. וא"כ ה"ה לנידון דידן כשאמר מקדש השבת ואח"כ חזר ואמר תוכד"ד מקדש ישראל

שפירש בזה הטעם דלא מהני תוכד"ד בהאופנים הנ"ל, והביא שם כמה ראיות לזה דחזרה תוך כדי דיבור פירושו דמהני מכח "שעוקר" דיבורו מקודם. וחילא דילי' ממש' כתובות (לג). דאמר' אי נתרי בהו תכ"ד הדרי בהו, והיינו ע"כ שיחזור ויעקור דיבורו, דאל"כ הרי כבר העירו וכו'.

א. ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ה' סי' נ"ב ד"ה והנה בשנת) מש"כ בשם תלמידו, דהטעם דאמר' דבמגדף ומקדש ומגרש תוכד"ד לאו כדיבור דמי, הוא מטעם דיש להסתפק בענין ההגדרה דתוכד"ד אי נימא דהוה כמו "עוקר" לדיבורא קמא והיינו דבתחילה אמר כן ולבסוף חזר ועוקר הדבר מעיקרו, או דילמא דאינו אלא "גיז" לדיבורו ומבטל מכאז ולהבא. עיי"ש הנפס"מ בזה ומה

והיינו דשם בנוסח הציטול כשבאמת רוצה לבטל את שניהם הן הגט והן המודעה הרי באמת שייך בפעמים אחרים נוסח כזה שאומר הריני מבטל הגט - מודעה, וא"כ אין שום משמעות כעת שאינו רוצה לבטל את שניהם, וע"כ יש סברא לומר שלא מהני חזרה בזה. משא"כ בניד"ד דמוריד הגשם שבה להזכיר גבורותיו של הקב"ה והקפידו חז"ל שלא יזכיר כך כיון דקשה עכשיו לעולם - וגם אין שייך בכלל נוסח כזה בשום פעם שיאמרו שניהם ביחד מוריד הגשם ומוריד הטל, ואם אומר כך הרי הוא משנה מהמטבע שטבעו חכמים, ע"כ מתחבר לומר שפיר דבזה ^{שחזור} ואומר מוריד הטל נראה יותר שאומר כן כדי לחזור ממה שאמר מקודם ולעקור את דבריו שאמר לפני זה, וע"כ יש סברא לומר שכן מהני לחזור בתוכו"ד וכמו במקדש השבת. ואפילו בענין דבורא פה"ג ושהכל נה"ג אין הדבר דומה לענין מוריד הגשם, דהא אמירת בפה"ג וכו' אינו מעכב ואין צו קפידא בזה שאמר בפה"ג כמו הקפידא שבמוריד הגשם, ובפרט שאפילו החת"ס בנידון ידי' ג"כ אין צורך הדבר אללו דלא נימא דמהני חזרה תוכו"ד בזה, כיון דהרי נשאר בנ"ע לדינא, וא"כ כש"כ בנד"ד שבדאי אינו צורך לחלק כן ולהחליט שיטרכך לחזור להתפלל.

משו"ת החת"ס הנ"ל עוד יש רא"י להיפך מדעת הג"ל ^{דיתירה} מזה, דבאמת יש כדמות רא"י לדברינו גם מדברי החת"ס גופא בזה שפירש החס החילוק בין תמורת עולה תמורת שלמים, לבין הנידון דהתם בציטול הגט, וכאז דבתמורת שלמים אי היה מועיל חזרה תוכו"ד אז אכן היה זה תמורת שלמים ואע"ג שלא אמר לא יהי תמורת עולה, והיינו טעמא משום דאי לא נתכוין לכך מתחילה אלא אמר כנמלך, נמצא מעיקרא כשאמר עולה הי' כוונתו שיהיה כולה עולה "וא"ל לחול עלי' שלמים" אלא ע"י חזרה, נמצא דבמה שאמר תמורת שלמים הו"ל כאילו אמר שלמים ולא עולה, אבל הכא אפשר שיתקיימו שניהם וכו', עכ"ד. והרי דכל מה שיותר מעכב אמירתו וכד' וא"ל להיות שניהם ביחד, אזי יש יותר מקום לומר דמהני חזרה מבלי שיפרט החזרה להדיא. וממילא ה"ה לענין נד"ד כן הוא, דבאם אמר מוריד הגשם שא"א לומר אותה ביחד עם מוריד הטל ואדרבה הרי הוא מעכב עכשיו, א"כ מתחבר יותר לומר בזה דמהני תוכו"ד לבטלו והבן.

ד.

הסבר המעדיני יו"ט במה דמהני חזרה לראש הברכה,

והוכחות בכמה אנפין דכש"כ הכא דמהני חזרה תוכו"ד

ואם נלך לבטח בדרכנו זו ירווח לן עי"ז להבין מה שבי הקרבן נתנאל במס' תענית (פ"א סק"ו) וז"ל: וא"ת מאי תקנתא בחזרה הלא כבר קילל, כבר חי' רש"י ז"ל דלא התפלל תפלתו כהוגן ואינו נחשב למאומה משו"ה חוזר לראש הברכה, ועי' מש"כ הרב מעדני יו"ט בפ' תפלת השחר סי' י"ד בזה,

והיינו מזה שהזריכוהו לומר עוד הפעם "מקדש" וכו' ולא סגי בזה שמסיים ישראל והזמנים, ואמאי לא נימא שבה שאומר ישראל והזמנים עוקר מילת שבת שאמר מקודם, ועכ"ל דבעינן שיאמר באופן שעל ידו ציטל אמירתו הראשונה וכסברת מעכ"ל. דזה אינו, דשאני התם שנוסח זה שאמר הוא נוסח על אופן באם חל יו"ט בשבת ע"כ מנצריכין ל' לומר באופן שלא יהא משמע שהיום ג"כ שבת, דבמאי יהי ניכר אמירה זו בחילוקו משאר הפעמים שאומר כך כשחל יו"ט בשבת, וא"כ אומר ג"כ דבר שאינו. משא"כ כשאומר מוריד הגשם ואח"כ חזר ואמר תיכף מוריד הטל אין לומר שכוונתו לומר שניהם דהרי אין נוסח כזה בשום פעם לומר כן ומשנה מטבע שטבעו חכמים, ועכ"ל מוכח כוונתו שרוצה לחזור ממה שאמר מקודם ולעקור מדיבורו הראשון שלא כהוגן וכיון שהוא תוכ"ד שפיר מהני.

ד.

דעת החת"ס בביטול מודעה,

ורידון האם הוי משם רא"י לדעת החכם או לדעתינו

ואם כנים הדברים שאמרנו, יש עוד להוסיף חיל בזה. דהנה בשו"ת חתם סופר (אהע"ו סי' ז') איתא כעין דברי כת"ה, דהתם נשאל מהגאון המהר"ם א"ש ז"ל על דבר המגדש שהיה לו לומר הנני מבטל מודעה, ואיתקל לי לשני' ואמר הריני מבטל הגט, וחזר צו תוכו"ד לומר הריני מבטל המודעה. ואחר שזכר שם ענין זה באריכות, כתב (נד"ה היו"א) דבנידון דידן לכו"ע מועיל חזרה תוך כדי דיבור, אמנם היינו רק אם אחר שאמר הריני מבטל הגט חזר תוכו"ד ואמר לא יהי בטיל, אבל אם אמר רק הריני מבטל כל המודעה לא נראה לי שיהי' זה חזרה מביטול הגט, דנהי שכל המודעות שמאלו ציטל עכשיו מ"מ מביטול הגט דעכשיו לא חזר צו בפירוש ודברים שבלב אינם דברים ולא דמי לתמורת עולה תמורת שלמים וכו', אבל הכא אפשר שיתקיימו שניהם בטול הגט ובטול המודעה, ולא עוד אלא אפילו אמר הריני מבטל הגט - מודעה כדרך מי דאיתקל לי לישנא, וכמש"כ הפוסקים פתח בחמרא וסיים בדיכרא, נ"ל נמי דלא יועיל חזרתו, דהתם נמי באומרו ברוך בורא פה"ג שהכל נהי' בדברו, אטו חזר צו חלילה שלא יתברך מי שברא פרי הגפן, אלא דהברכה נמשך אחרווייהו אבורא פה"ג ואשהכל נה"ג והכל הולך אל מקום א', ואע"ג דבעלמא אין חותמין בשנים מ"מ בכה"ג מועיל, וא"כ ה"ג הו"ל כאילו אמר שהוא מבטל הגט והמודעה ונ"ע בזה לדינא וכו', עכ"ל ק.

ולפי"ז נמצא לכאורה רא"י מדברי החת"ס לדברי כת"ה דלא מהני כשאמר תוכו"ד מוריד הטל דהא לא חזר בפירוש ממה שאמר מוריד הגשם. אמנם זה אינו, דהרי כבר כתבנו לעיל (ענף ג' ד"ה ואין להוכיח) דיש לחלק בין נידון דמקדש ישראל והזמנים לנידון דמוריד הגשם, וה"ה לנידון זה נימא כן.

ו.

ראי' לזה גם מדברי הרמ"א,
ובירור דעת החי אדם בזה

ועוד יש להביא רא' קצת מדברי הרמ"א (או"ח סי' ק"ד ס"ד) דעל מש"כ המחבר ואם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו, כתב הוא: וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו, עכ"ל. ואם נאמר דאפילו כשאומר בתוכו"ד מוריד הטל ג"כ מחזירין אותו, הו"ל להרמ"א להשמיענו רבותא יותר דאפילו אם הזכיר טל בתוכו"ד גם כן מחזירין אותו, ומדהרמ"א כתב בתמא דרק אם הזכיר "גשם וטל" מחזירין אותו, משמע, דרק כשהזכיר באופן שלא היה בתוכו"ד וכדבריו עד עתה. והגם שאין מוכרח לומר כן, אבל עכ"פ כדמות רא' יש להביא מזה דמהני בתוכו"ד כמו בכל התורה כולה, ולכן לא היה יכול להשמיענו רבותא יותר גדולה.

ובן עיין בקפר חיי אדם (כלל כ"ד) בנשמת אדם (סק"א) דין אס טעה בימות החמה ואמר טל ומטר ובחור כדי דיבור נזכר ואמר ותן ברכה וגמר הברכה, דעל זה כתב שם, דלכתחילה היה לו להתחיל מתחילת הברכה וכו' ובדיעבד ה"ל דדי בכך מה שחזר בתוכו"ד דהא קיימ"ל בכל התורה כולה דתוכו"ד יכול לחזור בו וכו'. ויחירה מזו כ' שם (ד"ה וכו'): ולכן נראה ודאי דאפילו לא נזכר תוכו"ד רק שחזר לומר ותן ברכה וכו' וגילה דעתו שחזר ועוקר דבריו הראשונים דיואל, ע"כ. וכן פסק במשנה ברורה (סי' קי"ו ביה"ל ס"ג ד"ה אם שאל מטר, וכן במשנ"ב סי' קי"ד סק"ט). ומשמע שם בפירוש שהוא הדין כן בהזכרה שחזר ואמר מוריד הטל דיואל בזה, כיון שהרי היקל עוד יותר (שם בביאור) דאפילו לאחר כד"ד מהני כשגילה דעתו שחזר ועוקר דבריו, וכש"כ כשחזר בתוכו"ד, וא"כ איך אפשר לחייבו לחזור ולומר כל ה"ח ברכות אפילו כשחזר תוכו"ד אחרי שיש נדדים לומר שיצא בזה.

והגם שמדברי החי אדם משמע דהנ"ל אמור רק לענין דיעבד אבל לכתחילה יותר טוב להתחיל מתחילת הברכה. אפשר לומר דלפימ"ש לעיל (ענף ה' ד"ה ולולי) דיש סבא לומר דיותר טוב לחזור ולומר מוריד הטל בתוכו"ד מאשר לחזור לראש הברכה אחר כד"ד מהטעם הנ"ל, א"כ י"ל בכוונת החי"א - בזה שהנריך להתחיל מתחילת הברכה, דג"כ מיירי מחזרה תוכו"ד ואשמעינן דזה ג"כ מיקרי חזרה ועיקר דבריו הראשונים שאמר שלא כהוגן, אבל באם יהי' מציאות כזה שאם רוצה לחזור לראש הברכה אין באפשרותו לחזור תיכף תוכו"ד רק אחר כד"ד (וכגון שנפל הסידור מידו והוא נריך לחפש את תחילת הברכה עוד הפעם) לא שנבהל מטעמו והוא נבון מה לעשות וכדו' לזה, דעד שימצא אותה יעבור הזמן של תוך כד"ד, ואילו אם אינו חוזר לראש הברכה רק יאמר מיד מוריד הטל או ותן ברכה זה שפיר יהא באפשרותו לחזור עוד בתוכו"ד, אז מסתבר יותר לומר שיותר טוב לחזור ולומר רק מוריד הטל או ותן ברכה תוכו"ד מאשר לחזור לראש הברכה לאחר כד"ד וכדכתיבנא.

עכ"ל. וכוונתו בזה למש"כ שם המעדני (סימן י"ד סק"נ) לתקן הקושי הנ"ל דהא כבר קילל ומאי תקנתי בחזרה, ומפני כך כ' המדכי בריש תענית דנראה לרבינו דאין מחזירין אותו לראש הברכות אלא כלומר גוערין בו וכו', ואני בעניי אומר שאינו תימה כלל, דהא בעלמא אמרי' דחזרה תוכו"ד הוה חזרה וכו', א"כ אף אנו נאמר דהכא בכגון הא דא"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה, דהויא חזרה ואפילו בשלא בתוכו"ד, דהא מיהא חוזר הוא ואינו רוצה במה שאמר מתחילה וקמי' שמיא גליא דחוזר וחזרתו חזרה, עכ"ל. הרי משמע מדברי המעדני יו"ט דאילו הי' החזרה "בתוכו"ד" בודאי דמהני וכמו דמהני בעלמא, רק דהכא כיון שא"א לתקן באופן אחר - היינו כשלא חזר בתוכו"ד ונזכר לאחר מכן, אז אמרי' כיון דמיהא חוזר הוא ואינו רוצה במה שאמר מתחילה וכלפי שמיא גליא דחוזר ע"כ חזרתו חזרה. א"כ כש"כ וכש"כ היכא שבאמת חוזר בתוכו"ד וכלפי שמיא גליא שכוונתו לחזרה ממה שאמר, אז בודאי נריכין אנו לומר דמהני.

וה"ל דמסתפינא הייתי אומר דאדרבה מחוץ דבריו משמע דלכתחילה יותר טוב שיחזור תיכף בתוכו"ד ולומר מוריד הטל מאשר להנריכו לחזור לראש הברכה לאחר כד"ד, דהא כ' המעדני יו"ט דכיון דא"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה לכן הויא חזרה ואפילו שלא בתוכו"ד, ומשמע דבתוכו"ד ודאי מהני מטעם דחוזר ממה שאמר ומבטל דבריו, רק כאן היכא דאי אפשר בענין אחר אמרי' לי' שיעשה בזה מה שאפשר והיינו ע"י שיחזור לראש הברכה ועי"ז נראה שאינו רוצה במה שאמר מתחילה וכלפי שמיא גליא. ויש עוד להסביר הענין יותר, דאם נאמר דבחזרתו תוכו"ד שאומר מוריד הטל אז אינו נראה כחוזר ממה שאמר בתחילה כיון די"ל שרק הוסיף על דבריו מקודם וכדברי החכם הנ"ל, א"כ מה נרויח בזה שנריכו לחזור לראש הברכה והלא גם בחזר לראש הברכה נוכל לומר דאינו מבטל מה שאמר רק מוסיף עו"פ אתה גבור וכו' מוריד הטל, אבל אינו מבטל אמירתו שמתחילה, וע"כ לומר שחזרתו זו שאומר שוב מראש הברכה בזה רואים אנו "שאינו רוצה באמירתו שמתחילה" וכלפי שמיא גליא, וטעם הדבר הוא כיון דאין נוסח כזה כלל, א"כ בודאי כשחוזר שוב לומר מאתה גבור הרי אין צרכו להוסיף ולעשות נוסח ברכה חדשה מה שלא תקנו. וא"כ כש"כ כשחוזר תיכף ומיד תוכו"ד דנימא שבה מבטל מה שאמר מתחילה ככל תוכו"ד המובא בש"ס דמהני לעקור דבריו הראשונים.

כביאור הדברים הנ"ל יש להוכיח גם מהא"ז

ויותר מפורש כן בדברי האליהו זוטא על מש"כ הלבוש (סי' קי"ד ס"ד) וז"ל: וחזר לראש הברכה, אעפ"י שכבר אמרו ואינו מתקן כלום בחזרה והוי כמו מעוות שלא יוכל לתקן, מכ"מ מגלה דעתו בחזרתו לראש הברכה שאינו מבקש הגשם וכו', ע"כ. ועי' כ' הא"י, כ' מלבושי יו"ט וקמי' שמיא גליא "והוי כחוזר בתוך כד"ד" דמהני בכל הדברים, אעפ"י דבמגדף לא מהני, "הכא מהני" אפילו שלא בתוך כדי דיבור, עכ"ל, וכ"כ באלהו רבא כאן.

הגהות

ז.

פעם בתורת נדבה - ומסופקני אם כאן שייך לומר שלא ינטרך
לחדש זה דבר מטעם שמתפלל מכה ספק, דאך אפ"ל שיש
ספק בזה אחרי שלא מצינו מהפוסקים שיאמרו כן, ואדברא
מצינו ההפך².

ח.

**עוד ד' ראיות לדעתינו, שחזרה בתוך כד"ד
הוי עקירה בכל ענין:**

א. מהבנת החלקי חיים בספיקת המג"א והפנמ"א ודעת
הלבו"ש בטעם בברכת פוקח עורים, נראה כדעתנו

ובעת ראיתי שיש להניח עוד רא' לדברינו ממש"כ בשו"ת
פנים מאירות (ח"א סימן נ"ח) ע"ד המג"א (ס' ר"ט
סק"ה) שכן וז"ל: והיכא דבעי למימר בא"י אמ"ה פוקח עורים
וטעם בדיבורו ואמר מלביש ערומים וחור ואמר תוכד"ד פוקח
עורים ז"ע אם יאל ידי פוקח עורים וכו', עכ"ל המג"א. וע"ז
כ' הפנים מאירות, ומאוד נפלאתי מאי מספקא ל' אם יאל ידי
פוקח עורים הלא דין זה ממש שכן הבי"א אם טעם בדיבורו
וכן פסק בשו"ע וכו' וא"כ ה"ה כן בפוקח עורים, ויותר נ"ל
להגיה וז"ע אם יואל ידי "מלביש ערומים" כיון דמסיים פוקח
עורים, עכ"ל. ובספר ארחות חיים (ס' ר"ט סק"ג) מביא בשם
ספר דרכי חיים שכתב כן, ופלא שכנראה לא ראה את דברי
הפנמ"א. והנה עיינתי בספר דרכי חיים, ובחלקי חיים שם (אות
ז') נושא ונותן בדברי הפנמ"א, ולפימ"ש פשט נספיקו של
המג"א והפנמ"א משמע, דהיכא שיש הוכחה שלא קאי הצרכה
על מה שהזכיר מתחילה כגון שכבר אמר הצרכה דמלביש
ערומים וכד' אז הדבר מוכיח שעוקר דיבורו הראשון, וממילא
עכ"פ כשאמר מוריד הגשם ואח"כ חור תוכד"ד לומר מוריד
הטל בודאי הדבר מוכיח עליו שעוקר דיבורו הראשון כי אין
שייך עכשיו לאומרו ואדברא יש קפידא דייקא שלא לאומרו
וכנ"ל.

בוונת הלוח אר"י המצריך לחזור לראש התפילה באם
עקר רגליו. ודיון בענין ספק ברכות להקל לענין תפילה

ומה דמוכח בלוח א"י (הג"ל ענף א' ד"ה ולעג"ד) דאם טעה
ואמר טו"מ (ואפי' אם בתוכד"ד אמר ותן ברכה) ואמר
בא"י מסיים למדני חוקיק וחזור לתחילת הצרכה וכו', וכשעקר
רגליו חזר לראש התפילה, ע"כ. י"ל דמש"כ בקיום דבריו דחזר
לראש התפילה זה קאי רק על אם טעה ולא חזר בתוכד"ד,
אבל אם חזר בתוכד"ד אז יש לומר דהגם שבאם נזכר כשאמר
בא"י אז כיון שאפשר עוד לסיים למדני חוקיק יעשה כך וחזור
לתחלת הצרכה כי הוי כלכתחילה, אבל כשנזכר אח"כ ואל לשאול
אחר שגמר תפילת י"ח אז לא נימא ל' לחזור לראש התפילה,
כי סוף כל סוף מידי ספיקא בודאי לא נפקא וספק ברכות
להקל.

הגם שגם בזה יש מחלוקת הפוסקים אי שייך לומר בתפילה
ספק ברכות להקל שלא ינטרך להתפלל עוד הפעם,
מכ"מ בשו"ע הרב (ס' תפ"ז ס"ג) כ' לענין כשלא אמר
בעשרת ימי תשובה המלך המשפט רק מלך אוהב צדקה ומשפט,
שיש בזה פלוגתא הפוסקים אי צריך לחזור ולהתפלל, והגם
שהמחבר פוסק דאם נזכר רק לאחר שכבר סיים תפילתו דאז
צריך לחזור לראש התפילה, אעפ"כ מסיים בשו"ע הרב כהטו"ז
(ס' קי"ח סק"ג), וז"ל: ולענין הלכה ספק ברכות להקל, ולפיכך
אם נזכר קודם שסיים תפילתו אין צריך לחזור לצרכת השיבה
כדי שלא יצרך ספק ברכה לבטלה, אבל לאחר שעקר רגליו עזב
שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה וא"ל לחדש זה דבר כיון
שמתפלל אותה מחמת הספק כמ"ש בס' ק"ז (ס"ה), עכ"ל.
וכן כ' שם ביצועות יעקב (סק"ה) ועוד אחרונים כתבו כן. וא"כ
כש"כ בנידון דידן דלא מצינו להדיא בדברי הפוסקים שיספקו
שצריכים לחזור לראש, הרי דבאם לדון מלהצריכו לחזור לראש
התפילה, אז אפשר להגיד שעכ"פ "כדאי" וטוב שיתפלל עוד

בירור אם חזר ומתפלל בספק או בספק ספיקא

א':

שיוכל לכוין בתפילתו מראש ועד סוף וכו', וכן מביא שם מעור כמה
אחרונים שבספק יוכל להתפלל ולהתנות בזה כמובא שם, וכן מביא
בס' ק"ח (סקנ"ב) עיי"ש בפנים. וממילא עוד יש לעיין אי דבר זה
נכנס בכלל הדברים שנקרא ספק התפלל או לא ומכא הטעמים הנ"ל.
ובענינים אלו עוד אפשר להאריך הרבה לישא וליתן בדבר, וכיון
שאין כ"כ נפק"מ לכאן לא ראיתי לנחוצו לבוא לפני ולפנים בביאור
הענין בזה.

ב':

ונמצא שבנד"ד עוד יש ספק ספיקא לפוטרו, [ספק אם נקרא בכלל
במצב ספק שנימא דיתפלל מכה זה שנית, כיון שלא מצינו כן
בפוסקים וכו'. וספק, דאף במקום שהוא באמת ספק ושייך לומר
שלכל היותר יתפלל תפילת נדבה, הרי יתכן דאסור לו להתפלל
תפילת נדבה בזמן הזה]. וא"כ בודאי יש חשש של ברכה לבטלה,
דהא אפילו כשיש ס"ס "לחיובא" בברכה כבר כ' הפמ"ג ביר"ד (ס'
כ"ח משב"ז סקט"ז) וכן בפתיחה לאר"ח, דטוב שלא לברך דגדול
חומר לאו דלא תשא, וכן יש הרבה אחרונים שזוכרים כן, וכן הוא
בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סוס"י ל"ב) לענין שאלה בדיני סת"ם
ומציין שם להרשב"ם בפסחים ק"ד ומהרש"ל ומהרש"א שם, (וט"ס

ב. ובפרט לפי מש"כ הכף החיים (ס' ק"ז סק"ד) די"א דבכל פעם
גם כשחזר ומתפלל "מפני הספק" צריך לחדש בה דבר (הב"ח בשם
רב האי גאון), וע"ז מסיים הכה"ח בכתבו: ונכון לחוש לדבריו
דליכא שום חששא אם מוסיף, דאפילו בתפילת חובה אם רצה
להוסיף מוסיף כדאיתא לקמן ריש ס' קי"ט וכו"כ החס"ל (אות א'),
עכ"ל.

ובפרט דאפילו בעצם דין זה שיתפלל תפילת נדבה ג"כ אינו
ברור כל כך לפסוק לו כן, דהא אין מתפללים תפילת נדבה בזמן
הזה כמובא בשו"ע ס' ק"ז ובאחרונים שם, וכתב החי' אדם (כלל
כ"ז סי"ז) דגם בספק אם התפלל אסור לו לחזור ולהתפלל דא"א לו
להתנות. וכן פסק בקיצור שו"ע (ס' כ"א ס"י). אמנם בזה כבר כ'
הכה"ח (שם סק"כ) דאין לחוש לזה אלא דווקא בודאי התפלל, חדא,
דדבר זה לא נזכר בגמרא אלא דהרא"ש ז"ל טעמא דנפש"י קאמר
וכו'. ועוד, דהא איכא עוד ספק דשמא לא התפלל וחייב להתפלל
ואינה נדבה, ואפילו להרא"ש ז"ל י"ל דעל כה"ג לא אמר, אלא
דעכ"פ צריך ליהדר בכל מאמצי כוחו להיות זריו וזהיר ואמיר ברעו

דע"ז הוא אמירת צפה"ג כמוסיף בשבת באמנע, ולא הוא משום שנעקר דבריו שאמר צפה"ג, וכנראה מדברי הזר"י שראה גוף תשובת הרשב"א בפנים, וא"כ איך יכול לומר כן בדבריו.

ומחומר הקושיא מוכרחין לומר לענ"ד, שהורע יעקב למד בפשט הרשב"א דבאמנע גם לדידי' לריכין אנו להגיע לזה שדיבורו האחרון שאמר שהנ"ב יעקב את דיבורו הראשון של צפה"ג, והיינו לעקור ולבטל לענין זה שלא יהא מגוף הברכה ולעשותו רק כהוספה של דברי שבת באמנע הברכה. דאם אינו עוקר דיבורו של צפה"ג היינו יכולים לומר אחרת, דאמירת צפה"ג הוא מגוף הברכה ואילו הדיבור של שהנ"ב הוא כמוסיף בסוף ברכה דברי שבת, אבל בזה שאנו אומרים דתוכד"ד עוקר דבריו הראשונים וכהסבר הדין אפרים דאין לו שייכות כלל לכאן ואז דיינין ל"י כלא אמרו כלל, ממילא ה"ה בזה אומרים אנו שיהי' מגוף הברכה אבל רק בגדר כמוסיף בדברי שבת, ובזאת יוסבר היטב דברי הזר"י והיו יחדיו תואמים כראוי בראי' שהבאנו לזה"ד.

ג. ראי' לדעתנו מלשון הראשונים

נוסף לדברינו, נוכל לדייק גם מדברי החוס' (ברכות, ה"ל ע"פ א' ד"ה ולענ"ד) ומיתר הראשונים דנקטו בלשונם, דבתוכד"ד יכול "לחזור" בו, או כתבו בלשון "וחזר" בתוכד"ד וכד' בלשונות אלו, ומשמע דתוכד"ד הוא ענין חזרה ממה שאמר ולא מוסיף על מה שאמר, דאל"כ הו"ל בתוכד"ד יכול "להוסיף" וכד', וע"כ דהוי ענין חרטה על מה שהיה ומבטל דיבורו הראשון ולא שבא להוסיף על דבריו. וממילא לא מסתבר לומר דבכל הדברים שמוצא בחוס' שם יהיה משום מוסיף על דבריו ולא משום חזרה ועקירה ממה שאמר, וע"כ כדאמרו שבתוכד"ד חזר ממה שאמר ועוקר דבריו הראשונים ומקיים דבריו האחרונים שאמר תוכ"ד כגון אמירת שהנ"ב או המלך הקדוש וכד'.

גם בקריעה על המת

הוי הידיעה שבתוך כד"ד עקירה על הקודם לו

ובן מסתבר לומר לגבי הענין של מת אציו וקרע וכו' שהוא ענין עקירה ממה שסבר מקודם שהוא אציו והוא כלל קרע כלל על אציו וקרע רק על צנו, וצפרט לפי מה דנפסק בשו"ע יו"ד (סי' ש"מ סכ"ג) מת אציו או אמו וא' משאר קרוביו קורע מחילה על אציו או על אמו עד לצו ומרחיק ג' אצבעות וקרע טפח על המת האחר וכו'. וממילא את"ל שענין תוכד"ד

ועיין גם ביד אפרים מש"כ על המג"א שם, וז"ל: דבשלמא לקח כוס שכר¹ שפיר יא' דמה שאמר צפה"ג אין לו שייכות כלל לכאן ודיינין ל"י "כלא אמרו כלל" וכיון שחזר כד"ד אמר שהנ"ב שהוא ברכה הראוי' יא'. משא"כ כאן דאע"ג דפוקח עורים הוא מסודר קודם לברכה מלביש ערומים מ"מ גם מלביש חייב לברך, וכיון דחיובא רמי עליו לא דיינין ל"י כמאן דליחא וכאילו לא אמרו כלל כיון שעכ"פ יש עליו חיוב אמירת מלביש ערומים, ולכך המג"א מסתפק ושאל בזה אם יא' ידי פוק"ע, ולפי"ז י"ל מ"ש אח"כ אבל אם נמכוין למלביש ערומים יא' ידי מלביש ערומים, רצה לומר דהיכא שנמכוין למלביש ע"ע וטעה ואמר פוק"ע ונזכר תוכד"ד וסיים מלביש ע"ע שפיר יא' ידי מלביש ע"ע כיון שכבר בירך פוק"ע, א"כ מה שאמר פוק"ע כמאן "דליחא" כיון שכבר נסתלק מעליו חיוב פוק"ע כלקח כוס של שכר דמי וכו', עכמו"ד. והרי לנו ראי' מפורשת מהיד אפרים דכלקח כוס שכר וכו' וכן בכל מקום דמזכיר ברכה כזה בטעות דאין לו שייכות כלל לכאן אז דיינין ל"י כמאן דליחא וכאילו לא אמר כלל, ועכ"כ ז"ל דמה דמהני שם חזרה תוכד"ד הוי משום שעוקר דבריו הראשונים. ואלמא דאע"פ שאין באמירתו משום ביטול מה שאמר מקודם אעפ"כ מועיל חזרה תוכד"ד.

¹א"ת

ב. ראי' מדברי המהרש"ק בענין טעה בברכה על השכר

ובן עיין בחכמת שלמה (שם ד"ה סעיף ז') שכ' ג"כ מפורש, דענין תוכד"ד דמהני הוא משום דחזרה זו עוקר דבריו הראשונים ושוי' כמאן דליחא מעיקרא, עיי"ש. הרי כ' זה לענין לקח כוס שכר וכו' דאמר צפה"ג ומיכף חזר ואמר שהנ"ב, דינא מטעמא דמה שאמר שהנ"ב עקר לדיבורו הראשון שאמר צפה"ג, והרי שם ג"כ אין באמירתו שהנ"ב משום ביטול מה שאמר מקודם ואעפ"כ אמרי' דעוקר דבריו הראשונים וכמאן דליחא וכאילו לא אמרו כלל.

תמיהה בדעת הורע יעקב בכוונת הרשב"א, וישובו

ובן עיין בשו"ת זרע יעקב (הספרדי, סי' ז' ד"ה ולדעמי) שמסביר כן כוונת הרשב"א דמה שאמר שהנ"ב עוקר דיבורו הראשון - והיינו צפה"ג, עיי"ש באריכות דבריו. ולאמיתו של דבר דבריו מופלאים הם, דהא המעיין בגוף דברי תשובת הרשב"א (מ"א סי' ל"ה) יראה דקשה לומר כן בכוונת דבריו, כיון דכ' להדיא וז"ל: ואפילו הכי כי סיים בדשיכרא וכו' יא' וכדאסיקנא התם "דהרי זה כמוסיף בשבת באמנע" ומסיים בענין ברכתו ואין הכל הולך אלא אחר החימוס וכו', עכ"ל. ומשמע מדבריו, דמה שאמר בתוכד"ד שהנ"ב היינו

ד. אגב, יעריין בזר"י שם שהביא דברי השו"ת בית יהודה (אר"ח סי' נ"ד) שחולק ע"ד הפר"ח (סי' נ"ט) שמקשה ע"ד הרשב"א אלו מכח הטעם של תוכד"ד, עיי"ש בפנים. והבית יהודה כ' לחדש דברכות שאני, וע"ז מקשה הזר"י דא"כ הו"ל להש"ס לחשוב גם ברכות בין הדברים דלא אמרינן תוכד"ד כד"ד כגון מגדף וכו'. ובאמת דברי הב"י הוא פלא.

הוא רצ"ל דף ק"ב עיי"ש בפנים). א"כ כל שכן כשיש ס"ס "לפוטור" מחזרת התפילה בודאי שקשה לחייבו להתפלל בחזרה וראוי לומר בכזה שב ואל תעשה עדיף, ויכול לסמוך בזה שחזר תוכד"ד ואמר מוריד הטל דא"צ לחזור ולהתפלל.

ג. שמוה המדובר שם דטעה ובירך ברוך אתה ה' בורא פרי הגפן על השכר ומיד בתוך כדי דיבור חזר ואמר שהנ"ב, דנפסק שם דיצא.

ג.ב. עיין לקמן בחלק או"ח סוף סימן ס"ג, שם הוצא נסדר נאה פסקי דינים להלכה העולים מדגרי הראשונים והאחרונים בענינים המדוברים בתשובתנו זו בענין חוץ כדי דיבור.

תמצית וקיצור בל האמור:

א) סברת חכם א' שפסק דלא מהני חזרה בתוך כדי דיבור אלא בשמובח להדיא דהאמירה השני' מבטל ועוקר לאמירתו הראשונה, מה שאין כן באמירת מוריד הטל אחר שטעה ואמר מוריד הגשם ♦ הוכחה בכמה ראיות מפסקי השו"ע דשפיר מהני בכל ענין, וע"כ דרך באופנים שנוכרו להדיא בש"ס דלא מהני, אז רק בהם לא מהני, (ענף א').

ב) לכאורה י"ל דצורך החכם בסברתו הנ"ל ולא תקשה ע"ז מכל המקורות הנ"ל, דשאני התם שא"צ שהמעשה הא' יבטל ויעקר רק העיקר הוא שיתקנו באופן המועיל, ולזה מהני החזרה בתוך כדי, משא"כ באמירת מוריד הגשם בקיץ שהוא קללה ונצרך לביטול ועקירה בזה לא מהני חזרה תוך כדי ♦ הוכחה ע"ז דאינו כן, וראי' מהא דאם טעה ואמר ביו"ט מקדש השבת דג"כ נצרך לביטול ובכ"ז מהני חזרה תוך כדי לומר מקדש ישראל והזמנים, ועוד הוכחות בזה, (ענף ב' ובהערה סק"א).

ג) הפמ"ג מצריך שיאמר בחזרתו "מקדש" ישראל והזמנים, ואילו הכף החיים חולק עליו ♦ הסבר טעם הפמ"ג בזה כיון דנצרך שיעקור מה שאמר דברים שאינם, וישוב בזה לקושית הכף החיים עליו, וע"כ ראי' מפורשת מזה דהחזרה תוך כדי מהני בכל ענין ♦ לכאורה אדרבה משם היו ראי' לדעת החכם דצריך דייקא לעקור לדיבורו הא', מדהקפידו דייקא שיאמר שוב "מקדש", אמנם זה אינו דשאני התם שיש נוסח בזה בהודמנות אחרת ולכן בעי לעקרו דלא לישתמע שהוא שבת ויו"ט, משא"כ במוה"ג ומוה"ט שאין כלל נוסח לשניהם יחד א"כ שפיר מהני בכל ענין, (ענף ג').

ד) דעת החת"ס במגרש שהוצרך לבטל המודעא וטעה ואמר שמבטל הגט וכו' - ולכאורה משם היו אפשר להבין כדעת החכם, והוכחה דאינו כן ולפי ההסבר הנ"ל (ענף ג') לחלק בין מקדש השבת וישראל והזמנים לבין מוריד הגשם, וכן נחלק בין ביטול מודעא ששייך בשום פעם לשון של ביטול שניהם לבין נידון דיון דלא שייך לשון מורה"ג ומוה"ט ביחוד ♦ אדרבה יש להוכיח מדעת החת"ס כדעתנו דבמקום שאינו תואם אמירת ב' הנוסחאות יחד אז שפיר מהני חזרה גם כשלא חזר ועקר להדיא מה שאמר בראשונה, (ענף ד').

ה) סברת המעדני יו"ט על מה דמהני חזרה לראש הברכה בטעה והזכיר גשם, אע"פ שהרי כבר קילל ומאי תקנתי בחזרה מכ"מ כלפי שמיא גליא שטעה וכו', ומדבריו מוכח בהמבואר לעיל, ועוד עדיף יותר שיאמר מוריד הטל בתוך כדי מאשר לחזור לראש הברכה כשהוא לאחר כדי ♦ אם נאמר דתוכדי' אינו עקירה הרי גם בחזרה לראש הברכה אינו עקירה ומאי אהני ♦ דברי הא"ר והא"ז שעל הלבוש בענין זה, שמוזה ג"כ מוכח עוד ביתר שאת כהדרך הנ"ל, (ענף ה').

ו) כדמות ראי' נוספת להנ"ל, מהא דלא ב' הרמ"א רבותא בענין הזכרת גשם וטל שאפילו בהזכרת שניהם ע"י חזרה שבתוכדי' דאז ג"כ מחזירין אותו ♦ מדעת החז"א והמשנ"ב נראה להדיא דחזרה תוך כדי' לתקן לומר מה שצריך שפיר מהני ♦ מה דמשמע מהחז"א

אינו אלא הוספה הרי אינו יוצא בזה שקרע על אביו על מה שנצרך לקרוע אח"כ על בנו, ועכ"ח שהוא ענין עקירת קריעה הראשונה שחשב שהוא על אביו ומקיימו שיהי' הקריעה על בנו, ונחשב כלל קרע כלל על אביו וכמאן דליתא, ואעפ"י שאין צידיעה שני' משום "ציטול בפירוש" על מה שידע מקודם, והגם שעוד יש לדון בזה, מ"מ מסתבר לומר כך לסניף לכל היסודות המופקים הנ"ל.

ד. ראי' מדעת התהלה לדוד

עוד ראי' חזקה אית לן מהמוכח בספר לקט הקמח החדש (סי' קי"ד ס"ג סקט"ו) צ"ס ספר שהם וישפה לבעה"מ ספר היקר תהלה לדוד על או"ח וזה לשונו הנצרך לנד"ד: אם אמר מוריד הגשם בקיץ וזכר קודם שסיים הברכה, להספרדים שאומרים בקיץ מוריד הטל א"צ לחזור לאחרי גבור דהטעם שנצרך לחזור לאחרי גבור "סיהא ניכר שאין מוזכרים גשם" וע"י שמתחיל "מוריד הטל" וממשיך מכלכל חיים וכו' ניכר שפיר, לכן די שמתחיל מן "מוריד הטל" וכו', עכ"ד. הרי להדיא שבה שמוזכר עוד הפעם מוריד הטל וממשיך אח"כ למכלכל חיים כבר ניכר שאין מוזכרין גשם, ומסתמך לשונו משמע שא"צ אפילו לכתחילה לעשות יותר מזה כיון שבה כבר ניכר שאין מוזכרין גשם "ואפילו אם אינו תוכדי'" (וכעין דברי החז"א הנ"ל ענף ו' ד"ה וכן עיין), וכש"כ באם חיקף ומיד זכר ואמר מוריד הטל תוכדי' אז בודאי כבר ניכר שהזכרה שלו בענין גשם היה בטעות ועכשיו חזר בו ועוקר דיבורו הראשון, וכמוש"כ החת"ס (הוצא לעיל ענף ד' ד"ה ואם) דהמקלל אביו ואמו וחבירו וחזרו בו תוכדי' מועיל חזרתו לפוטרו וכו', ע"כ. הרי מזה הוא כש"כ, ומה צדין מקלל ממש בכוונה תחילה לקלל, מכ"מ כשהחזר בו תוכדי' מהני ונעקר דיבורו למפרע ופוטור. כש"כ ננד"ד שאפילו באם יהא ענין קללה ח"ו הרי מכ"מ לא היה זה אלא בטעות ובוודאי דג"כ נעקר בזה שחזר תוכדי'.

ז.

מסקנא הדברים - למעשה

עכ"פ בהא נחתינן ובהא סלקינן כדכתיבנא לעיל, דלענ"ד: **א)** בטעה ואמר בקיץ מוריד הגשם וחזר תוך כדי ואמר מוריד הטל, יצא וא"צ לחזור. **ב)** ואף באם נרצה להחמיר עליו, עכ"פ לא נחמיר עליו יותר מלהייבוי להתפלל תפלת נדבה ולחדש בה דבר. **ג)** ואף גם זאת אינו אלא באם יודע שיוכל להיות וזיו וזהיר לכוין בתפילתו מראש ועד סוף, דאל"כ לא יוכל לחדש בה דבר וכמ"ש השו"ע בסי' ק"ז. והרחבנו הדברים לעיל (בהערה סק"ג).

ובזה אסיים בברכת כהנים עם כל הפירושים ושיזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

המברכו בלו"ג חפצה ודו"ש טובתו כל הימים

הק' אלי' כ"ץ

היד אפרים על המג"א שם, מוכח דכל אמירה שלאחר האמירה הקודמת כשאינו תואם לשם, אז הוא עוקר את הקודם ומכח סברות שונות, וממילא שפיר מהני חזרה תוכד"ד ♦ (ב) מדברי המהרש"ק בטעמא דמהני חזרה בטעה בברכתו על כוס שכר ♦ פליאה גדולה על הבנת הזרע יעקב בדעת הרשב"א שחזרתו לומר על השכר שהנ"ב הוי עקירה על אמירתו מקודם בפה"ג, והא הרשב"א כ' שהטעם הוא מכח דהבופה"ג נעשה כהוספה, והיישוב בזה דסברת הרשב"א הוא ע"כ רק ע"י שנאמר שחזרתו באמירתו שהנ"ב הוא עקירה להקודם ואז נעשה הבופה"ג כהוספה ♦ (ג) מדברי הראשונים דנקטו דתוכד"ד יכול "לחזור" ולא כ' דיכול "להוסיף", ג"כ מוכח כהנ"ל, והוספת הסבר עפ"י יסוד זה גם בדין קרע על מתו בחשבו שהוא אביו ובתוך כד"ד נודע לו שהוא בנו וכיון ע"ז, דמהני ♦ (ד) מדברי התהלה לדוד מוכח דגם בחזר "אחר כד"ד" יצא וא"צ להתחיל שוב מאתה גבור, וכ"ש לנד"ד כשחזר "בתוך" כד"ד דמהני ♦ כמור"כ מדברי החת"ס ע"ד מקלל "בכוונה" דמהני חזרה תוך כד"ד, הוי כ"ש לנד"ד דקילל "בטעות" בהזכרת גשם בקיץ, דמהני חזרה תוכד"ד ♦ מסקנת הדברים בזה דא"צ לחזור באם חזר בתוכד"ד, ואם רוצה יוכל לחזור ולהתפלל בתורת נרבה ובתנאי שיהא זריז בכוונה ותפילה, (ענף ח', ט').

שלכתחילה העדיף שיחזור לראש הברכה הוא אם יהיה מציאות שאם רוצה לחזור לראש הברכה אין באפשרותו לחזור רק אחר כד"ד, ובאם אינו חוזר לראש הברכה כן יהא באפשרותו לחזור תוכד"ד, דאז ודאי עדיף שיחזור לומר ותן ברכה וכד' תוך כד"ד, (ענף ו').

(ז) מבאר דלא יוכן מדברי הלוח אר"י לגבי אם אמר ותן טו"מ וחזר תוכד"ד לומר ותן ברכה וכבר עקר רגליו דאז ג"כ חזר לדידי' לראש התפילה, דזה אינו ובכה"ג ודאי גם לדידי' אינו חוזר מכח ספק ברכות להקל ♦ ספק הוא אם אומרים ספק ברכות להקל בתפילה ולכן לכל היותר יכול להתפלל שוב בתורת נרבה, אבל א"א לחייבו ♦ הרחבת ביאור הדברים בענין כשחזר מחמת הספק אם צריך לחדש בה דבר, ואם בזה"ז אפשר לחזור ולהתפלל בתורת נרבה, והאם בס"ס לפוטרו מלהתפלל פעם שנית אם חוזר ומתפלל, (ענף ז' ובהערה סק"ב).

(ח) עוד ד' ראיות לדברינו שכל חזרה תוכד"ד הוא בעצם עקירה למה שאמר מקודם: א) מהדין דמי שרצה לברך פוקח עורים וטעה ואמר מלביש ערומים ובתוכד"ד חזר ותיקן פוקח עורים, דמדברי החלקי חיים בהסבר דעת המג"א והפנמ"א בזה וכן מדברי

סימן טו

שנית בענין הנ"ל

מכתב ידידינו הגאון המפורסם רבי יעקב קאפיל' שווארין שליט"א

התעלה

דסברת הרב הגאון מהר"י ראטה שליט"א "לגבי תוכ"ד" נכונה הוא.

דהנה בנשמת אדם (כלל כ"ד סק"א), והובא בדבריהם (הוא בתשובתנו לעיל סימן י"ד ענף ו' ד"ה וכן עיין) כתב ב' טעמים להלכה זו. ואמנם מכח הטעם הב' שכתב (כד"ה וכ"ז לרווחא) ודאי דראוי להורות דבדיעבד אם חזר תוכד"ד או אפילו לאחר כד"ד דיצא.

ומכ"מ מש"כ החיי אדם שם (ד"ה בימות החמה) בטעם הא' על יסוד דתוכד"ד דעוקר דבריו הראשונים*, לענ"ד אינו מובן, דבמה שמוסיף דברים אין בזה משום עקירת הקודמים וכמו"ש מתשו' חת"ס, ובכל המקומות שמצינו דמהני חזרה תוכ"ד אין זה רק בא' מב' אופנים: או שאומר בפירוש דברים העוקרים הדבורים הראשונים. או היכא שהעיקר הוא שיאמר

ב"ה יום ה' פר' בהעלותך תש"מ לפ"ק.

כבוד ידידי חביבי הרב הגאון מוה"ר א"י ב"ן שליט"א אב"ד קרית יואל בני ברק ת"ו.

נעימות דבריהם לנכון קבלתי בזמנו, וראשית אברך וכו'.

הנה הוי' בדעתי לכתוב לכם באריכות ע"ד טעה במוריד הגשם וחזר בו תוכד"ד, אך כיון שלא רשמתי הדברים על אתר מחמת טרדות הישיבה והשיעורין ועכשיו קשה לפני לשנות פרק זה, ע"כ אכתוב רק בקצרה.

הנה להלכה למעשה ודאי יש לפסוק שלא לחזור, וכך פסק המשנ"ב בביאור הלכה (סי' קי"ז ס"ג) בשם החיי אדם, וזה לגבי ותן טו"מ, וכמו"כ הוא לגבי מוריד הגשם, -יעויין במשנ"ב (סי' קי"ד סקי"ט). ומכ"מ נ"ל

תוך הברכה מתחיל מתחילת הברכה, ואם נזכר קודם שעקר את רגליו חזר לברכת השנים דאמצעות לא נחשבות כאחת וכו', ולכן נ"ל דלכתחילה יחזור לראש הברכה וכדיעבד נ"ל דדי בכך מה שחזר

א. זה לשון החיי אדם שם: בימות החמה טעה ואמר טל ומטר ובתוך כדי דיבור נזכר ואמר ותן ברכה וגמר הברכה, נ"ל דלכתחילה היה לו להתחיל מתחילת הברכה וכו', וא"כ ה"נ בשאלה אם נזכר

הדברים האחרונים, ומה שאמר בראשונה אינו פוגם, משא"כ כאן אין בו כלל מאלו ב' האופנים כמובן.

ובעיקר תמיהני על החי"א שם שהביא מדברי הרשב"א לגבי המלך הקדוש ודוחה שאין משם קושיא על דבריו. ולענ"ד משם מוכח להדיא דמה שחוזר ואומר הדיבורים הנכונים אין בזה משום עקירת הדברים הראשונים, והא דמהני בברכה אריכתא היינו משום שמוסיף שבחים באמצע, אבל כאן דלא שייך שמוסיף, אדרבה גורע, לא יצא².

ומש"כ שם (הוא לעיל שם ענף ה' ד"ה ואם) מהמעיו"ט. הנה בפנים יש שם איזה ט"ס, בכל אופן לענ"ד להלכה למעשה גם המעדני יו"ט לא בא מכח חזרת תוכ"ד דהרי מתיר גם לאחר כד"ד, וע"כ רק מטעם גילוי דעת שאינו רוצה בקלקלה, וא"כ אפשר דזה לא שייך רק בחזור "כל" הברכה. אך למעשה ודאי רובא דעלמא נגדרים אחר פסק

ומש"כ שם (הוא לעיל שם ענף ה' ד"ה ואם) מהמעיו"ט. הנה בפנים יש שם איזה ט"ס, בכל אופן לענ"ד להלכה למעשה גם המעדני יו"ט לא בא מכח חזרת תוכ"ד דהרי מתיר גם לאחר כד"ד, וע"כ רק מטעם גילוי דעת שאינו רוצה בקלקלה, וא"כ אפשר דזה לא שייך רק בחזור "כל" הברכה. אך למעשה ודאי רובא דעלמא נגדרים אחר פסק

תשובתינו על ההשנות הנ"ל

[134657]

ב' לסדר "כי ברוך הוא" תש"מ לפ"ק.

ישאו הרים שלום לכבוד אהובי הנחמד ונעים ידי"נ החו"ב חו"ש מרביץ תורה במסירות נאמנה, הרב הגאון מוה"ר יעקב קאפיץ שווארץ שליט"א.

שפעת חיים וברכה לכם וכל הנלוים לכם.

מעשי אצבעותיכם היקרים קבלתי לנכון, וכבר התפלאתי קצת על שלא קבלתי שום תשובה מכם על מה שכתבתי, וגם עכשיו כתבתם רק בקיצור, ואולי עוד לא עברתם ע"ז הדק היטב, או שהזמן גרמא לזה.

—◇◇—

עדיף, עכ"ל, הרי להדיא דלרש"י לא מועיל תוך כד"ד ואפילו לדעת הגאונים דוקא כשישך לומר דמוסיף שבח באמצע ברכה וזה לא שייך בנידון דידן. אך המעיין בחידושי ברכות י"ב כתב הרשב"א, כיון דברכה קצרה היא, וא"כ כיון שסיים בפה"ג כבר סיים הברכה ומה שיאמר אח"כ הכל תוספות לאחר הברכה והאיך קורא אותה חתימה, וע"ש שכתב דלרש"י בפתח יוצר אור וסיים במעריב ערבים כיון דאריכא היא נגדר אחר הפתיחה, וע"ש שהאריך. אבל לגאונים אע"ג דברכה קצרה היא הוי כמוסיף שבח באמצע ברכה. וא"כ ה"ה דבנד"ד דהוי ברכה ארוכה, לכ"ע מהני חזרתו, כנלע"ד, עכ"ד החיי אדם.

ג. עיין בתשובתינו לעיל (סימן י"ד ענף ח' ד"ה וכן עיין בשו"ת וכו', ובד"ה ומחומר הקושיא) שכתבנו להסביר, שגם ענין שמוסיף שבחים וכו' י"ל ששייך לזה לומר שעוקר דבריו הראשונים, עיי"ש. וממילא אינו השגה מה שהשיג החכם שליט"א, דשאני הא דהרשב"א דהוא משום שמוסיף שבחים באמצע ולא משום שעוקר וכו'.

ד. תשובה זו עדיין הוא בכתב יד. ויורפס בחלסים הבאים אי"ה.

תוך כדי דיבור, דהא קי"ל בכל התורה דתוך כדי דיבור יכול לחזור בו כדכתב הר"ף פרק שבועת העדות וכדאיתא בנדרים פ"ז ובב"ב קכ"ט, חוץ ממגדף ומימר וגירושין וקידושין, ועיי"ש ברשב"ם דכתב דהוא רק מדרבנן לחומרא, וצ"ל לדעתו דאיך נוציא למגדף לסקילה וכו', וצ"ל כיון דכח לב"ד לסקול שלא מן הדין כהיא דרכב על הסוס בשבת שהשעה צריכה לכך, ואין לך שעה צריכה יותר ממגדף וכו', ולפי"ז ע"כ צ"ל במה שחוזר עוקר לדבריו הראשונים דמה מהני במה שחוזר מקידושין וגירושין וכו', אלא ע"כ דבמה שחוזר עוקר לגמרי דבריו הראשונים וכו', וא"כ דוקא הני אבל בכל התורה מהני וכו', עכ"ד הנצרכים לעניינינו הכא.

ז. זה המשך לשון החיי אדם שם בא"ד: אך צ"ע, שהרי כתב הרשב"א הביאו הבי"ב בס"י תקפ"ב בש"ץ שטעה ואמר בעשיית הקל הקדוש ותוך כדי דיבור חזר ואמר המלך הקדוש, דלדברי הגאונים בנקיט שיכרא ביד' בסימן ר"ט אינו חוזר דהוי כמוסיף שבח באמצע ברכתו ומסיים בענין הברכה, אבל לדעת רש"י אילו היה מזכיר ממש חמרא לא יצא דכבר סיים הברכה כשאמר בפה"ג ומה מועיל ומוריד מה שאמר אח"כ שהכל. וסיים ואעפ"כ שב וא"ת

ראש אליהו - א: כ"ץ. אליהו בן אברהם שלמה (17) | 22 | עמוד מס: 112 הודפס ע"י אוצר החכמה

ד.

ובדבר השיח יצחק שכתבתם להעיר שבזמן הרמב"ם לא היה מזבח בנוי.²

הנה ידוע מחלוקת האחרונים אם אפשר להקריב בזה"ו, וא"כ יש לעיין דלפי המחירים יכול להיות שאפשר לזנות, וע"ז קאי דבריו, וז"ע.

☆

ואסיים מכתבי בברכת כהנים וכו'.

ידידכם עוד ואוהבכם לנצח ודו"ש כל הימים

הק' אלי' ב"ץ

כבר כתב לו לעורר על דבריו. והנה עיינתי בדבריו, וראיתי שבעיקר משיב שם על דבריו שהעיר לו הלה מכמה מקומות במקצת ממה שהבאתו בדבריו, אבל זה אינו אלא מקצת מדבריו שכתבנו לו שאינו כ"כ ראוי חזקה נגד סברתו, ובעיקר היו יסודותינו על יתר הדברים, וממילא אין זה עוד תשובה חזקה נגד מה שכתבנו לו כי לא השיב על רוב דבריו, וא"כ לא מנאחי צינתיים תשובה על דבריו.

ג שמעתי עכשיו שכבר הי' מדובר בין הרצה ת"ח מופלגים בענין זה, ואמרו גם משמיה דגאון גדול אחד שליט"א כאן בעירנו שפסק כן לדבר ברור דמהני תוכד"ד וא"צ לחזור.

סימן טז

שלישית בענין הנ"ל

הרב ר' יצחק

הפ"ק

ראיות נוספות להיסוד הנאמר בתשובות הקודמות בהגדרת תוך כדי דיבור כדיבור דמי

הדבר כך וא"צ לחזור עוד פעם להתפלל גם בכה"ג, וע"כ הנני שולח לך העתק ממה שכתבתי לו (הלא הוא תשובה סימן י"ד הנ"ל), בנוסף לעוד ראיות מה שניתוסף לי במשך הזמן בענין זה לחזק שיטתי זו שאותם אכתוב פה.

הנה לענכס הסגנל לחלק צדין דתוך כד"ד כד"ד ולומר, להיכא דאין באמירתו משום ציטול מה שאמר מקודם לא שייך לומר דיועיל חזרה תוכד"ד בזה, ע"ז יש באמתחתי כמה ראיות נגד זה דלא מחלקים כן:

א.

ראי' א' מאמירת היא שלמים וולדה עולה

במה דתנן במס' תמורה (כה). האומר ולדה של זו עולה והיא שלמים דבריו קיימים, היא שלמים וולדה עולה וכו' א"ר יוסי אם לכך נתכוין תחילה הואיל וא"א לקרות שני שמות כאלפת דבריו קיימים, ואם משאמר הרי זה שלמים נמלך ואמר וולדה עולה הרי זה ולדה שלמים, ועיי"ש במפרשי המשנה ובפ"י המשוניות להר"מ (פ"ה ד"ה האומר וכו'). וכן פסק הרמב"ם (הלכות מעשה הקרנות פט"ו ה"א) וז"ל: היא שלמים וולדה עולה אם לכך נתכוין דבריו קיימים, ואם אחר שגמר כלבו וכו' חזר בו ואמר וולדה עולה אע"פ שחזר בו בתוך כד"ד

יום עש"ק לסדר אמור אל הכהנים, י"ט למטמונים תשמ"א לפ"ק.

בימי הספירה, כשלמה יעטה אורה, ורב ברכה שמורה, להאריך היקר בחבורה, ומעוטר בתפארה, ונאזר בגבורה, בעמלה של תורה, בדעה ברורה, וביראה טהורה. ה"ה מוה"ר אהרן צבי הכהן טאובר הי"ו ויזרה לנצח.

אחרי דרך מבוא השלום כמשפט.

הנני בזה להשיב לך בדבר השאלה ששאלת במי ששכח ואמר בימות הקיץ מוריד הגשם וחזר תוכד"ד ואמר מוריד הטל, אי מהני חזרתו בזה שלא יצטרך לחזור ולהתפלל.

והיות שבענין זה כבר כתבתי בשנה העל"ט לחכם גדול ומפורסם א' - להעירו על מה שחידש לפסוק בענין תוכד"ד, שהוא שייך רק היכא דע"י אמירתו מבטל מה שאמר מקודם דרק אז נקרא חזרה, אבל היכי שבאמירתו אין בו משום ביטול מה שאמר מקודם לא שייך בזה לומר דיועיל תוכד"ד, וע"כ בנד"ד דמוריד הטל הוי רק הוספה ממילא לא מועיל חזרה וצריך לחזור לראש הברכה דווקא, כן הוא דעתו בזה. וכתבתי לו משנה שלימה בענין זה דלענ"ד אין

ג. מקור התשובה על ענין זה, הוא עדיין בכתב יד, ויודפס בהרחבה בחלקים הבאים בס"ד.

אוכלת ראשונה ראשונה אם יש באחרונה שיהיה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת אלא מספק וכו'. ועיי"ש בבית שמואל (סקי"ג) בשם הרבנו ירוחם, דהיכא דמפסיק בין דיבור בזה ובזה, אפילו תוכד"ד חיישין שמא חזר ונריך שיהא "כ"א" שיהיה פרוטה ואז מקודשת בודאי וכו'.

עייין בס' שובע שמחות על מסכת קידושין (מהרה"ק רבי מנחם מענדל אב"ד סטריזוב. שם, ד"ה עוד אדבר) מש"כ לפרש דברי רבינו ירוחם במה שכתב עליו בס' המקנה, והנדיק את דעת הבית שמואל (הג"ל) וכתב דמ"ש צבי"ש היכא דמפסיק וכו' שיהא "כ"א" שיהיה פרוטה, ט"ס הוא וז"ל "בא" צבי"ת, והיינו דקמי גס אם רק באחת מהם איכא שיהיה פרוטה. וכוונת דברי הבי"ש הוא, דהיכא דאמר בזה ובזה דבמנחת לפנייה כולן מנטרפין לשהיה פרוטה, מכל מקום היכא דהפסיק בינתיים חיישין שמא חזר ואין הראשונה מנטרפת כיון שלא היה בהן שו"פ ועדיין לא חלו הקידושין ויכול לחזור ואינה מקודשת בודאי רק בה"י באחד מהן שו"פ, ואפי' אם היה בראשונה שו"פ מקודשת בודאי אפי' אם אין באחרונה שו"פ, דהרי בקידושין לא אמרי' תוכד"ד כד"ד ואין יכול לחזור וכו', ע"כ. ועכ"פ הרי כשלא היה בא' מהן שיהיה פרוטה עדיין לא חלו הקידושין ויכול לחזור ואינה מקודשת בודאי דחיישין שמא חזר וכו', וכן היכא שהיה בראשון שו"פ דאינו יכול לחזור, הרי זה רק משום דבקידושין לא אמרי' תוכד"ד כד"ד אבל בלא"ה היה יכול לחזור בו, והלא כשאמר מיבת בזה ובזה, אין באמירה האחרונה ביטול מפורש על האמירה הראשונה דהא יכול להיות שאין כוונתו לחזור רק להוסיף, ואעפ"כ אמרי' דבא"ה ה"י כוונתו לחזור ממה שאמר, חזרתו חזרה, ועכ"פ משום דלא אמרי' לחלק הכי.

הח"מ 1234567

ד.

ראי' ד' מאמירת זה בני וחזר ואמר זה עבדי

מבוא דאיתא בטור חו"מ הל' נחלות (סי' רע"ט ס"ה) וז"ל: אמר זה בני וחזר ואמר עבדי, אינו נאמן במה שאמר עבדי אפילו בתוכד"ד, שאם היה עבדו לא היה קוראו תחילה בני ואפילו אם אינו משמשו אלא כבן, כך פ"י רשב"ם, ונראה דוקא לאחר כד"ד אבל חזר בו תוכד"ד נאמן, עכ"ל הטור. ועיי"ש בפרשה (פק"ה) וכן בסמ"ע (סק"ו). והנה שם בזה שאמר אח"כ עבדי הרי אינו מבטל בפירוש מה שאמר מקודם, ובפרט דגם יכולים לומר שהוא מפרש את אמירתו מקודם במה שאמר עבדי, וכוונתו דבאמת הוא בנו, רק רוצה לומר שממשו כעבד וכמ"ש הטור אח"כ לענין אם אמר קודם עבדי ואח"כ אמר בני דנאמן כיון שמה שקראו עבדו רוצה לומר שממשו כעבד, וממילא עכ"פ קשה לומר על אמירתו שאמר אח"כ עבדי, שבה הוא מבטל בפירוש אמירתו הראשונה ואעפ"כ אמרי' דמהי תוכד"ד לבטל אמירתו הראשונה, הרי שוב מוכח כדברינו. ומכל אלו הראיות נחזק שיתנינו ביתר שאת דאין לחלק בין אם האמירה של עכשיו יש בו משום ביטול לדבריו הקודם, או לא.

הרי ולדה שלמים שאין חזרה בהקדש ואפילו בתוכד"ד, עכ"ל. והרי העיקר דמה דלא אמרינן שם דמהני החזרה שחזר תוכד"ד, הוא מטעמא דהקדש, ועיי"ש גם במשנה למלך (ד"ה האומר) מה שהביא בענין זה אי גס הקדש הוא בכלל הדברים שלא אמרי' בהם תוכד"ד כדיבור או לא. והנה צדין זה שאמר היא שלמים וולדה עולה אין באמירה דוולדה עולה משום "ביטול" מה שאמר מקודם, דהא יכול להיות שמתחילה כשאמר היא שלמים לא היה כוונתו לולדה רק לעשות ולדה עולה, ויכול להיות שלא היה כוונתו לזה ורק עכשיו הוא חוזר מאמירתו מקודם בנוגע להוולד. ואם נאמר כחידוש החכם הג"ל, היה לנו לומר דאפילו באם אמרי' דבהקדש תוכד"ד מהני חזרה, מכל מקום הבא לא מהני כיון דאין באמירה זו ביטול ממה שאמר מקודם, ועל כרחק דלא אמרי' לחלק הכי (ועיי' בס' מלאת חושב בס' אורח שיעור) עמ"ס תמורה שם, בדפי הספר עמוד ל"ו).

ב.

ראי' ב' מאמירת מעכשיו ולאחר ל' יום, בקידושין

מבוא דאיתא במס' קידושין (נט'): מעכשיו ולאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום, אמר רב מקודשת ואינה מקודשת לעולם, מספקא ל' אי תנאה הו' אי חזרה הו' וכו', ועיי"ש בפירוש"י ז"ל (ד"ה מספקא, וד"ה אי חזרה) דהיינו אי תנאה הו' אם לא אחזור בי בתוך ל' יהי' קידושין מעכשיו, אי חזרה הו' ממאי דקאמר מעכשיו וקאמר איני אומר מעכשיו אלא התקדשי לי לאחר ל', הלכך לעולם היא בספקא, עכ"ד. ועיי"ש בחידושי הריטב"א (ד"ה רב יהודה) וז"ל: וכי תימא וכי חזר בו מאי הו', דהא קיי"ל כל תוכד"ד כד"ד חוץ ממגדף ומגרש ומקדש דלא מצי הדר בי אפילו תוכד"ד, איכא למימר דהתם הוא בתר דמטי גיטה או קידושה לידה וכו', אבל הבא קודם נתינת הגט והקידושין לידה אמר לשון זה דהוא יכיל למיהדר בי וכו', עכ"ל. וגמלא לפי"ז דבזה שאמר מעכשיו ולאחר ל' יום, אי כוונתו לחזרה ממה שאמר מעכשיו וכוונתו הוא שיהיו קידושין רק לאחר ל' יום מהני חזרתו. והלא גם בכה"ג הרי אין באמירתו משום ביטול ממה שאמר מקודם, דהלא אנו יכולים לפרש דכוונתו לתנאה וכמו שבאמת מסופק רב ושמה"ט אמר מקודשת ואינה מקודשת, ואם כדברי החכם הג"ל הו' ל' לומר דא"א לחזור כדיבור כזה וממילא לא הו' חזרה וליהוי מקודשת רק לאחר ל' מעכשיו כשלא יחזור, ועל כרחק דלא אמרי' לחלק הכי.

ג.

ראי' ג' מאמירת התקדשי לי בזה ובזה ובזה

מבוא דאיתא שם (מו). האומר לאשה התקדשי לי בתמורה זו וכו' בזה ובזה ובזה, אם יש שיהיה פרוטה בכולן מקודשת ואם לאו אינה מקודשת וכו', וכך נפסק בשו"ע אה"ע (סי' ל"א ס"ה) דאם אמר התקדשי לי בזה ובזה וכו' כולן מנטרפות וכו', היתה

תמצית וקיצור כל האמור:

ה.

מסקנת הדברים - למעשה

הרי מכל הדברים האלו שכתבנו הוא לנו יסוד חזק לדעתנו: (א) דבאם טעה ואמר מוריד הגשם או ותן טל ומטר בימות הקיץ ובתוכ"ד נזכר וחזר ואמר מזה"ט או ותן ברכה, שהדין הוא שאינו חוזר אח"כ לראש התפילה. (ב) ואף לכתחילה יש עוד סברא לומר שאינו חוזר לראש הברכה רק אומר מיד מזה"ט וכו' וממשיך להתפלל, ואם רוצה בדווקא להתחיל מראש הברכה, אז כדאי שיהא תוכ"ד. (ג) אבל עכ"פ לומר דאם אמר כך וגמר התפילה "דלא יצא בזה, ומחויב לחזור ולהתפלל" תמיהה גדולה הוא לומר דבר זה, דהרי עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וספק ברכות להקל (ועיין בדברינו נמשנה להמכס שליט"א (לעיל סימן י"ד הערה סק"ז) אריכות הדברים ננקודה זו) וקשה מאוד "לחייבו" לחזור להתפלל די"ל בזה שב ואל תעשה עדיף, ושפיר יכול לסמוך ע"ז שחזר בתוכ"ד ואמר מוריד הטל וא"צ לחזור ולהתפלל.

ואין צריך להאריך יותר בזה, וכפי שכבר פסקנו כן גם בתשובה הראשונה בענינים הללו.

☆

ובזה אסיים בברכת התורה, שיהי' לנו שמחה ואורה, וה' ירחם עלינו במהרה, שנזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ולגאולה קרובה אכ"ר.

המברכו בלב ונפש חפצה

הקי' אל"י כ"ץ

(א) בהקדש מדובר ע"ז באם גם בו אמרי' דחזרה תוכ"ד כדיבור דמי או לא, ובמס' תמורה איתא דהאומר היא שלמים וולדה עולה אינה עולה באם לא נתכוין לכך מקודם וכטעם הר"מ שאין חזרה בהקדש אף בתוכ"ד ♦ לפי דעת החכם הנ"ל הרי גם אם יש חזרה בהקדש מכ"מ אינה עולה, כיון דאמירת וולדה עולה אין בה משום ביטול ועקירה לדבריו שאמר מקודם שהיא שלמים, ועל כרחק כמו שנתברר עד עתה באריכות, (ענף א').

(ב) ממה דנתבאר בגמ', דכל הטעם מה דמקודשת ואינה מקודשת באומר מעכשיו ולאחר ל' יום הוא משום דאולי נתכוין לחזור ולומר דרך מלאחר ל' יום היא מקודשת, ואי כדברי החכם הנ"ל הרי גם באם מכין לחזור אינו חזרה, כי אינו עקירה למה שאמר מקודם הלשון "מעכשיו" כיון שאפשר לפרשו ג"כ כתנאי, ועל כרחק כמו שנתברר עד עתה, (ענף ב').

(ג) האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו וכו' וכו' וכו' אם יש בכולן שוה פרוטה מקודשת, ודווקא כשלא הפסיק בין בוז ובוז, דאל"כ חיישינן שמא חזר וצריך שיהיה שוה פרוטה באחד מהן, וכלא"ה נחשב לחזרה ואינה מקודשת בוודאי ♦ לפי החכם הנ"ל אמאי אמרי' כן, והא אמירתו האחרונה אין בא לבטל אמירתו הראשונה, וע"כ דלא אמרי' לחלק הכי, (ענף ג').

(ד) הטור ס"ל דבאומר זה בני וחזר לומר בתוך כד"ד זה עבדי, הוא נאמן, ושם הרי אמירתו אח"כ זה עבדי אינו מבטל אמירתו הא' ובכ"ז מהני חזרתו, וע"כ כנתבאר לעיל, (ענף ד').

(ה) מסקנת הדברים הלכה למעשה הם: (א) דאם כשנזכר בתוך כד"ד או רצה לחזור אל ראש הברכה דייקא, יכול הוא לעשות כן, (ב) אבל לכתחילה ומדינא אין הוא מחוייב לחזור לראש הברכה באם נזכר תוכ"ד, (ג) וכ"ש לחייב אותו להתפלל בחזרה באם גמר את תפילתו, בוודאי א"א לומר כשמדובר שחזר תוכ"ד, (ענף ה').

סימן יז

רביעית בענין הנ"ל

אייר תשמ"א לפ"ק.

ב.

מוכיח דטעם הרשב"א גופא

-אינו אלא מטעם דבקידושין בעי עדים

ועוד אמרנו דמה דכתב הרשב"א דלחכמים מסתפק להם משמעות לשונו הא"ך הוא, ואעפ"י שזה אומר לך נתכוונתי וכו' אנו אין לנו אלא לדקדק עיקר משמעות הלשון ודינו וכו'. הוא משום דאמר דמה שאומר הצעל שכן היה כוונתו זה לא מהני, כיון דגט וקידושין בלא עדים לאו כלום הוא ולכך הדברים תלויים לפי דעת העדים שמשמעין הדברים לפניו, כ"כ בשו"ת עונג יו"ט (תמו"מ סי' קט"ז ד"ה מיהו), וע"כ כתב לחדש, דלענין הקדש שגם כשמקדיש האדם צינו לצין עצמו נמי הו' הקדש ובאמירה לחוד בלא עדים חל ההקדש או בעינן למיזל בתר כוונתו.

עוד כתב שם (ד"ה וזה נראה לי) לענין מש"כ הרמ"א בחו"מ (סי' רנ"ז) דהמקדיש קרקע מהיום ולאחר מותו או לאחר ל' יום לא קדיש כלל. דכ"ז הוא אס' אין האיש המקדיש לפניו ולא נודע לנו כוונתו ומספקא לן בפירוש דבריו וע"כ לא קדוש כלל, עיי"ש ביאורו בזה, משא"כ כשהוא לפניו ואומר שלא כיון באמירתו להקדיש גוף מהיום ופירא לאחר ל' ולא כיון לתנאי, ודאי דהו' הקדש דהא צעלים ודאי מהימני על שלהם וכו', עיי"ש.

עכ"פ מזה נראה להדיא דכל הטעם של הרשב"א מה דאין הולכין אחר דבריו שאמר דכוונתו ה' כך, הוא רק משום שאינו נאמן בגיטין וקידושין בלי עדים, אבל אילו היה נאמן או שיהי' באופן שבאמת נאמן, אז שפיר אמר ששואלים אותו על מה היה כוונתו וכך נקטינן. וא"כ הרי שוב רא' מזה דחזרה כזו שאין באמירתו משום ציטול ממה שאמר מקודם ג"כ הו' חזרה דהא אמר' דיש לנו לשאל הא"ך היה כונתו (דהיינו במקום שנאמן).

כבוד המהולל בתשבחות מתמיד בתוה"ק וכו', הר"ר אהרן צבי הכהן מאובר הי"ו.

א.

השגת השואל על ראייתנו מדברי הרשב"א, והיישוב על זה

הגני בזה להשיב לך על מה שכתבת להעיר על דברינו בענין תוך כדי דיבור כדיבור דמי, על הרא' שהבאנו ממס' קידושין (נט:): מהא דמעכשיו ולאחר ל' יום וכו', והבאת דברי הרשב"א (שם ס. ד"ה מהו)*.

והנה ודאי דכונתן לומר בזה, דלפי מה ש' הרשב"א אינו רא' למה שכתבנו, כיון דהספק הוא מה מונח כדיבורו, וממילא בזה נקבל ונאמר דמונח כדיבורו לשון חזרה או הו' אמירה כזו חזרה מפורשת ושפיר יש בו באמירתו זו משום ציטול ממה שאמר מקודם, וא"כ הוא רא' לדברי החכם.

אמנם ע"ז אשיב, דאפילו לדברי הרשב"א ג"כ יש לנו רא', אכן מזה גופא דאיתא שם בגמ' מהו דתימא האי ליטנא משמע תנאה ומשמע חזרה ותיבעי גיטא מכל חד וחד קמ"ל וכו'. והיינו דהלל כיון דאמר דהו"א דהאי ליטנא משמע תנאה ומשמע חזרה, נמלא דכשכבר אמר לשון זה עדיין אינו מצורר מהו כוונתו או מהו משמעות דבריו, וא"כ כבר אין באמירה זו משום ציטול ממה שאמר מקודם דהא אנו יכולים לומר תנאה ואנו יכולים לומר חזרה, וא"כ ה' לנו לומר כיון דאינו מצורר באמירה זו דהו' משום ציטול ממה שאמר מקודם, א"א לחשוב אמירה כזו לחזרה תוכד"ד ושיהי' חזרה, אלא על כרחך דאעפ"י שאין באמירה זו משום ציטול ממה שאמר מקודם ג"כ הו' חזרתו חזרה, ושפיר הוכחנו מזה רא' לדרכינו.

וע"ז כתב הרשב"א (שם) וז"ל: ולא שירדו חכמים לסוף דעתן של בריות שאין אומרים כך - אלא או כולן משום תנאי או כולן משום חזרה, אלא שחכמים נסתפק להן משמעות הלשון הא"ך, והלכך אע"ג שזה אומר לך נתכוונתי וזה אומר אני בהיפך זה נתכוונתי, אנו אין לנו אלא לדקדק עיקר משמעות הלשון ודינו, שכותת המקדש אינה נשמעת לעדים ואין כאן עדים אלא מעיקר הלשון ומשמעותו. עכ"ד.

א. בגמ' התם איתא: בא א' ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום, ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כ' יום, ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרה ימים, מראשון ומאחרון צריכה גט, ומאמצעי אינה צריכה גט וכו', פשיטא, מהו דתימא האי ליטנא משמע תנאה ומשמע חזרה ותיבעי גיטא מכל חד וחד. קמ"ל.

